

Савченко Я. В.

Інститут філософської освіти і науки

I курс, спеціальність «філософія»

наук. керівник:

асистент Пономаренко В.В.

КІБЕРПАНК ТА ФІЛОСОФІЯ

Кінець ХХ століття ознаменувався входженням в життя людей нового засобу масової комунікації – глобальної мережі Internet. На наших очах відбулося стрімке поширення цієї інформаційної технології, а надані їй можливості виявилися настільки безмежними, що вона стала активно використовуватися практично у всіх сферах життєдіяльності людей, що, в свою чергу, з необхідністю створює умови для формування віртуальних спільнот, стирає межі між державами і, в кінці кінців, створює специфічну форму культури – кіберкультуру.

Щоб прослідкувати структуру глобальної мережі та вплив цієї структури на суспільні відносини доцільним є застосування поняття “ризом”, яке було розроблене Жильом Дельозом та Феліксом Гваттарі в роботі “Тисяча поверхонь” (1980) – другому томі головної спільної праці французьких філософів “Капіталізм і шизофренія”. У самому широкому сенсі “ризом” може служити образом постмодерного світу, в якому відсутня централізація, впорядкованість і симетрія. У своїй праці філософи виділяють ряд принципів організації ризоми. Перші з них, це “зв’язок і гетерогенність”. Згідно з ними, кожна точка кореневища може бути поєднана з будь-якою іншою – ризом не має вихідного пункту розвитку, вона децентрована та антиєрархічна за своєю природою. Тобто ніяка її точка не повинна мати перевагу над іншою, так само як не може бути привілейованого зв’язку між двома окремими точками. Чи підпадає під ці принципи сучасна глобальна мережа? В даний час Internet поєднує в собі мільярди пристроїв підключених до мережі. В глобальній мережі немає центрального пункту, контролюючого інформаційні потоки. Шляхи передачі інформації не є наперед визначеними і незмінними – вони можуть варіюватися залежно від різних чинників. У віртуальному світі для користувача маршрут, по якому проходить інформація, не має ніякого значення. Для нього головне – можливість безпосереднього контакту з будь-яким адресатом та можливість прямого доступу до будь-якої сторінки.

Наступний принцип – це принцип “множинності”. Приклад, який ілюструє його дію, є ляльковод. Французькі філософи стверджують, що насправді рухами ляльки керує не бажання ляльковод, а “множинність нервових волокон”. Остання повинна розумітися сама по собі, поза зв’язком із суб’єктом та з об’єктом. Тобто чільна роль відводиться не точкам контакту між нитками і лялькою чи між руками лялькаря і дерев’яної рамкою, а лініям, що з’єднують ці точки. За аналогією, комп’ютером керує не клавіатура й не руки, що лежать на ній, а “множинність нервових волокон” користувача, що знаходять своє продовження в безлічі комбінацій сигналів, що посиляються, в безлічі каналів зв’язку по яким вони передаються, в безлічі пікселів на екрані комп’ютера, що відображають інформацію. А рух по мережі взагалі не є рухом у прямому фізичному сенсі цього слова – користувач фізично не змінює свого положення в просторі. Висловлюючись словами батька кіберпанку Вільяма Гіббсона – глобальна мережа це “колективна галюцинація”,

кіберпростір, за межами якого не існує тих точок, які ми віртуально відвідуємо, але існують лише канали зв'язку, що з'єднують необхідні нам веб-сторінки. Саме лінії зв'язку і перехресні посилання, а не групи комп'ютерів роблять мережу глобальним простором.

Третім принципом є принцип "незначущого розриву", згідно з яким, кореневище може бути розірване в будь-якому місці, але незважаючи на це, може або відновити своє зростання у попередньому напрямі, або розгорнутися у новому. Завдяки цьому принципу Інтернет став тією детериторіалізованою зоною свободи, якою він є сьогодні. Завдяки розгалуженій та багатоканальній структурі глобальної мережі стала практично неможливою ізоляція чи ураження якої-небудь її частини, доступ до якої з тих чи інших причин влада визнає небажаним. Приклад тому – відома ситуація в Югославії, коли після руйнування телевізійних ретрансляторів, канали глобальної мережі стали головним засобом обміну інформацією із зовнішнім світом. Принцип «незначущого розриву» фактично означає неможливість цензури у всесвітній павутині.

Останніми принципами є «картографія та декалькоманія». Ризома – це не механізм копіювання, а карта з безліччю входів. Протиставляючи кальку і карту, Дельоз і Гваттарі підкреслюють, що карта за своєю природою відкрита, рухлива та сприйнятлива до змін. Калька ж, навпаки, не схильна до модифікації і лише копіює наявні лінії та контури. Малюнок на карті постійно змінюється як і змінюється сама дійсність. У той же час, карта може існувати незалежно від того, чи існує що-небудь поза картою, тоді як калька існує тільки як даність, зліпок референта. Узгоджуючи ці принципи будови ризоми з будовою всесвітньої мережі згадаємо, що Internet – це незакінчена, неієрархічна система, що динамічно розвивається. У кіберпросторі немає фіксованих маршрутів. На це впливає не лише "фізичне" виникнення нових маршрутів, а й те, що сам користувач постійно змінює схему свого руху, вибираючи різні, а часто й альтернативні траєкторії. Він може почати маршрут руху по мережі з будь-якого вузла – його домашня сторінка, сторінка його університету, причому наступні кроки в кіберпросторі з його розгалуженою структурою і безліччю посилань не є зовні детермінованим. Саме в цьому і виявляється підтвердження відповідності глобальної мережі Internet ризоматичним принципам.

Тепер потрібно зрозуміти, як ризоморфна конструкція Інтернету впливає на соціальні відносини, що вибудовуються навколо нього і сприяє формуванню кіберкультури. Першою симптоматичною подією можна вважати зародження хакерської субкультури, яка бере початок в Массачусетському технологічному інституті США шістдесятих років. Молоді вчені, роздратовані бюрократичними перепонами на шляху до дорогих і малодоступних на той час комп'ютерів, прокладали свій власний шлях у інформаційні системи. Етика хакерів почалася з положень про те, що ніякі бюрократичні бар'єри не можуть протистояти поліпшенню систем, та що інформація повинна бути вільною. Їх зусилля призвели до створення персональних комп'ютерів, комп'ютерних журналів, відеоігор – по суті, цілої комп'ютерної культури. Субкультура хакерів становить інтерес у тому плані, що вона є першим прикладом впливу комп'ютерних та мережевих технологій на формування специфічних культурних течій.

Хакерська діяльність послужила основою для руху кіберпанків, в якому найбільш показово злилися технологічні, культурні, філософські та естетичні аспекти інформаційної революції. Кіберпанк виник як особливий напрямок в науковій фантастиці, де на передній план виводиться проблема взаємопроникнення людського та технологічного. Письменників-кіберпанків (Руді Рукер, Джон Ширлі, Брюс Стерлінг, Вільям Гібсон та ін.) цікавили проблеми впливу на людину кіберпростору і віртуальної

реальності, створення штучного інтелекту, ролі і місця індивіда в тотальноінформатизованому суспільстві майбутнього. Кіберпанк є літературним напрямом, який тісно переплітається з постмодерністськими поглядами Бодрійяра і Джеймсона, спирається на ідеї культових письменників шістдесятих років (Берроуз і Пінчон), а також відомих фантастів (Ф.К. Дік, Дж. Баллард, Т. Діш). Тобто ми виявляємо явний зв'язок кіберпанківської літератури і постмодерністського світогляду. Кіберпанк - це не тільки і не стільки молодіжний рух або напрямок у науковій фантастиці. Його скоріше варто розглядати як стиль життя, в якому особливе місце займає віртуальна реальність. Завдяки розвитку комп'ютерної техніки та створення глобальної мережі Internet кіберпанк втілюється в реальність сучасного життя. Головна ідея кіберпанку полягає у тому, що в результаті розвитку інформаційних, електронних та віртуальних технологій кордон між людиною і машиною безповоротно розмивається. Другий лейтмотив пов'язаний з необмеженою свободою доступу до інформації і недопущення її використання в корисливих цілях. Рух кіберпанків відрізняє крайній індивідуалізм та відгородження його учасників від соціальних процесів. Наведені риси кіберпанківського світогляду характерні для всієї кіберкультури, що виникла навколо глобальної мережі. В сучасному світі Internet дозволяється будь-якому користувачеві стикнутися з віртуальною реальністю: кіберпанк перестає бути маргінальною течією, а його альтернативний пафос сходиться нанівець. Та кіберпанк важливий тим, що є яскравим прикладом організації навколо глобальної мережі специфічної течії, що охоплює як сферу мистецтва, так і сферу міжособистісних відносин в інформаційному суспільстві.

Отже, з розвитком мережі Internet все більше користувачів залучаються до взаємодії з іншими людьми, у відносинах яких мережа стає невід'ємною складовою, що робить можливим сам факт спілкування. Як наслідок, з'являються та починають діяти особливі, притаманні тільки мережі, правила поведінки, етичні принципи, форми спілкування і т.д. Багато в чому ці установки були вироблені рухами хакерів і кіберпанків, але, в даний час вони перестають бути вираженням поглядів якихось локальних груп і течій, і приймають якісно інший статус. Таким чином, в сучасному Інтернеті знаходять адекватне втілення кіберпанківські принципи, що проголошують необмежену свободу доступу до інформації, що ґрунтується на неприпустимості створення інформаційних бар'єрів, введення цензури або інших державних обмежень. Сукупність ідей, що відповідає описаному положенню є мережевим лібералізмом. Це свого роду соціальна, політична, економічна та етична імплікація тих принципів структури глобальної мережі, які були охарактеризовані вище як ризоморфні. Між фізичною будовою глобальної мережі і пов'язаними з нею соціокультурними явищами існує безпосередній зв'язок – без ризоморфності Інтернету не був би можливим мережевий лібералізм.

Втіленням інтернетівського лібералізму стала “Декларація незалежності кіберпростору” Джона Перрі Барлоу, написана і розміщена в мережі в 1996 році у відповідь на спробу американського уряду ввести цензуру в Інтернеті. Виступаючи проти будь-яких обмежень можливості самовираження в просторі глобальної мережі, Барлоу у вступі до декларації вживає непристойні по відношенню до влади вирази. Саме цим автор мав на меті показати, як легко можуть бути поширені в Інтернеті вислови, неприпустимі в офіційній публіцистиці та засобах масової інформації. Як наслідок: тисячі мережевиків у всьому світі скопіювали його текст так, що він виявився поміщеним на сотнях серверів і переведеним на десятки мов. У випадку з книгою, газетою, телепрограмою і т.д. держава могла поставити бар'єр, що обмежив би обіг небажаної інформації. Але в

ризоморфному середовищі Інтернету зробити це виявилось практично нереальним.

Виходячи з тексту Декларації можна виділити кілька аспектів, які вказують на специфіку віртуального середовища глобальної мережі Інтернет. Так, онтологічно кіберпростір не є фізичною реальністю, у зв'язку з чим закони матеріального світу не мають у ньому своєї сили. Взятий в соціальному аспекті, кіберпростір виступає альтернативою суспільству як такому, бо вже не є тим, що ми звикли вважати реальністю. Він стає зоною свободи, де відносини вибудовуються не за принципами, панівним в оточуючій нас соціальній дійсності, а згідно з власної етики. Кіберпростір є етично, а не юридично обумовлений. У середовищі глобальної мережі єдиними регуляторами взаємодій і правил спілкування є моральні закони. Кантовський «категоричний імператив» ніде досі не знаходив такої сили «принципу загального законодавства», як на віртуальних просторах Інтернету.

Література:

1. Барлоу Дж.П. Декларация Независимости Киберпространства: Давос, Швейцария, Февраль 8, 1996.
2. Бодрийяр Ж. Система вещей / С. Зенкин (пер.с фр.и сопровод.ст.). – М.: Рудомино, 1999. – С. 135-163.
3. Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип. Капитализм и шизофрения / Д. Кралечкин (пер.с фр.). – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с.
4. Делез Ж., Гваттари Ф. Ризома [електронний документ] // режим доступу: http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm
5. Носов Н.А. Фома Аквинский и категория виртуальности // Виртуальная реальность: Философские и психологические аспекты. – М., 1997. – С. 68-85.